

PrzekładoZnawstwo
rosyjskie

TOM I

Autoreferaty dysertacji
1937–2015

*Każda nauka powinna mieć swoją własną bibliografię,
opracowaną wyczerpująco i systematycznie,
przystosowaną do jej potrzeb, obejmującą jej całość.*

Stefan Vrtel-Wierczyński

Ewa Konefał

Przekłado**Z**nawstwo rosyjskie

TOM I

Autoreferaty dysertacji

1937–2015

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2016

Recenzent
dr hab. Katarzyna Wojan, prof. UG

Redaktor Wydawnictwa
Justyna Widzicka

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Skład i łamanie
Maksymilian Biniakiewicz

Publikacja sfinansowana z działalności statutowej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-455-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	7
CZĘŚĆ PIERWSZA CHARAKTERYSTYKA BAZY BIBLIOGRAFICZNEJ	
WSTĘP	15
ROZDZIAŁ I. OPIS MATERIAŁU FAKTOGRAFICZNEGO	17
1. Źródła ekscerpji	17
2. Zasięg terytorialny i chronologiczny	19
3. Sposób systematyzacji	20
4. Zasady opisu bibliograficznego	21
ROZDZIAŁ II. BADANIA NAD PRZEKŁADEM A NOMENKLATURA SPECJALNOŚCI PRACOWNIKÓW NAUKOWYCH	22
ROZDZIAŁ III. PRZEKŁAD JAKO OBIEKT BADAŃ NAUKOWYCH W ŚWIETLE DANYCH BIBLIOGRAFICZNYCH	35
1. Nauki matematyczno-fizyczne i techniczne	36
2. Nauki historyczne	38
3. Nauki filozoficzne	39
4. Nauki filologiczne	40
4.1. Literaturoznawstwo	41
4.2. Językoznawstwo	44
5. Nauki prawne	50
6. Nauki pedagogiczne	51
7. Nauki medyczne	54
8. Nauki o sztuce	54
9. Nauki psychologiczne	54
10. Kulturoznawstwo	55
11. Bibliotekoznawstwo, bibliografoznawstwo (bibliografia) i bibliologia	56

CZĘŚĆ DRUGA
WYKAZ AUTOREFERATÓW DYSERTACJI DOKTORSKICH
I KANDYDACKICH ZA LATA 1937–2015

1. Nauki matematyczno-fizyczne	81
1.1. Autoreferaty dysertacji kandydackich	81
2. Nauki techniczne	82
2.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	82
2.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	82
3. Nauki historyczne	84
3.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	84
3.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	85
4. Nauki filozoficzne	87
4.1. Autoreferaty dysertacji kandydackich	87
5. Nauki filologiczne	88
5.1. Literaturoznawstwo	88
5.1.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	88
5.1.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	95
5.2. Językoznawstwo	149
5.2.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	149
5.2.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	162
6. Nauki prawne	304
6.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	304
6.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	305
7. Nauki pedagogiczne	306
7.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	306
7.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	308
8. Nauki medyczne	330
8.1. Autoreferaty dysertacji kandydackich	330
9. Nauki o sztuce	330
9.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	330
9.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	331
10. Nauki psychologiczne	331
10.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	331
10.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	331
11. Kulturoznawstwo	332
11.1. Autoreferaty dysertacji kandydackich	332
12. Bibliotekoznawstwo, bibliograficznawstwo (bibliografia) i bibliologia	334
12.1. Autoreferaty dysertacji doktorskich	334
12.2. Autoreferaty dysertacji kandydackich	334
WYKAZ SKRÓTÓW	337
Skróty tekstowe	337
Skróty nazw instytucji	337
SPIS TABLIC	344
INDEKS NAZWISK	345

PRZEDMOWA

Dzieje naukowej refleksji nad przekładem liczą w Rosji bez mała sto lat¹. Pomimo swojego bogactwa, a może właśnie ze względu na nie, dorobek rosyjskiej translologii nie doczekał się – ani na gruncie rosyjskim, ani jakimkolwiek innym – kompleksowego podsumowania. Nie oznacza to wszakże, iż takie próby nie były podejmowane – żadna z nich nie aspirowała jednak do całościowego, wielostronnego opisu, ograniczając się zazwyczaj do prezentacji sylwetek wybranych, najbardziej reprezentatywnych przedstawicieli omawianej dyscypliny². Powód takiego stanu rzeczy jest dość banalny: niezmiernie trudno jest „ogarnąć nieogarnione”.

¹ Początki stadium naukowego w badaniach nad przekładem wiążane są zazwyczaj z rokiem 1918, kiedy zostało powołane do życia wydawnictwo *Всемирная литература*, mające na celu realizację stworzonego przez Maksyma Gorkiego gigantycznego projektu przetłumaczenia na język rosyjski ponad 1500 najważniejszych dzieł literatury światowej (zrealizowanego, notabene, w niewielkim zakresie), por. *Перевод [w:] Литературная энциклопедия*, http://enc-dic.com/enc_lit/Perevod-3627.html [dostęp 8.09.2016]. Realizacja zakrojonego na tak wielką skalę projektu wymagała przygotowania rzeszy profesjonalnych tłumaczy, a co za tym idzie, stworzenia naukowej teorii przekładu literackiego, wspomagającej działalność translatorską. To początkowe stadium literaturoznawczej refleksji nad przekładem udokumentowane jest m.in. w pracach teoretycznych Kornieja Czukowskiego, Andrieja Fiodorowa, Nikołaja Gumilowa, Aleksandra Smirnowa, Iwana Kaszkina i innych. Szerzej na ten temat: A. Азов, *Поверженные буквалисты. Из истории художественного перевода в СССР в 1920–1960-е годы*, Moskwa: Издательский дом Высшей школы экономики, 2013.

² W obszarze przekładu literackiego można wymienić m.in. przywoływaną wyżej monografię Andrieja Azowa, pracę Tadeusza Szczerbowskiiego, *Rosyjskie teorie przekładu literackiego*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP, 2011, oraz Maurice’a Friedberga, *Literary Translation in Russia: A Cultural History*, University Park: Pennsylvania State University Press, 1997. Osiągnięcia rosyjskiej, lingwistycznie zorientowanej teorii przekładu próbował podsumować Wilen N. Komissarow, zostały one zaprezentowane w formie opisu dorobku jedenastu najważniejszych – zdaniem badacza – postaci rodzimego przekładoznawstwa: Jakowa I. Reckera, Andrieja W. Fiodorowa, Isaaka I. Riewzina i Wiktora J. Rozencejgga, Władimira G. Gaka, Aleksandra D. Szwiejcera, Leonida S. Barchudarowa, Leonory A. Czerniachowskiej, Lwa K. Łatyszewa, Riurika K. Minjara-Bieloruczewa, Gielija W. Czernowa, Anatolija F. Szyriajewa; por. В.Н. Комиссаров, *Лингвистическое переводоведение в России. Учебное пособие*, Moskwa: Издательство „ЭТС”, 2002.

Zbudowanie całościowego, obiektywnego obrazu dowolnej dyscypliny wiedzy, w tym wypadku radzieckiej i rosyjskiej nauki o przekładzie, nie jest jednakże przedsięwzięciem skazanym na niepowodzenie. Wychodzę z założenia, że jego realizacja jest możliwa przy uwzględnieniu ogółu prac konstytuujących daną dyscyplinę. Punktem wyjściowym do tego rodzaju syntezy winno stać się – według mnie – zestawienie w miarę możliwości kompletnej, retrospektywnej bibliografii dziedzinowej, skupiającej prace z zakresu szeroko rozumianych badań nad przekładem. Nie jest to nic nowego, gromadzenie bibliografii stanowi bowiem niezbędny etap wstępny dowolnego, zakrojonego na mniejszą bądź większą skalę, projektu badawczego.

Już na początku ubiegłego stulecia wybitny bibliograf i historyk literatury polskiej i słowiańskiej Stefan Vrtel-Wierczyński postulował, że każda dziedzina nauki „powinna mieć swoją własną bibliografię, opracowaną wyczerpująco i systematycznie, przystosowaną do jej potrzeb, obejmującą jej całość”³. Zgodnie z powyższą ideą nie może to być tzw. bibliografia zalecająca, skupiająca tylko selektywnie dobrane, najbardziej reprezentatywne prace z danej dziedziny. Takie bibliografie są wprawdzie w środowisku naukowym niezmiernie cenione⁴, jednak dokonana na ich podstawie synteza merytoryczna pozbawiona jest kompleksowości i obiektywizmu. Jestem również zdania, że nie jest możliwa racjonalna ocena stanu dyscypliny oraz formułowanie wiarygodnych wniosków na temat dynamiki jej rozwoju na podstawie luźnych przypuszczeń i pozbawionych rzetelnej podstawy hipotez powielanych przez różnych badaczy. Niezbędna jest analiza kompletnych danych, zarówno kwantytatywnych, jak i kwalifikatywnych, pozwalających trafnie zdiagnozować postęp, kierunki i intensywność badań w poszczególnych okresach i na poszczególnych etapach ewolucji danej dziedziny nauki. Myślę, że pomimo ekstensjonalności zainteresowań omawianej dyscypliny, znacznej rozległości terytorialnej reprezentujących ją prac oraz sporej rozpiętości chronologicznej prowadzonych w jej obszarze badań, jest to zadanie wykonalne.

Potrzebę stworzenia pełnej bibliografii jako pierwszego etapu na drodze do opracowania historii światowej translatologii dostrzegał już w latach 60. i 80. ubiegłego stulecia węgierski teoretyk przekładu György Radó⁵. Ambicją badacza były usystematyzowanie i rejestracja zarówno wytworów działalności translatorskiej, tj. przekładów obcych literatur, jak i piśmiennictwa związanego z naukową refleksją o przekładzie. Światowa bibliografia przekładów, obecnie dostępna online w postaci bazy Index

³ S. Vrtel-Wierczyński, *O najpilniejszych zadaniach naszej bibliografii*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, z. 3, s. 197.

⁴ Por. A. Bajor, *Z zagadnień form bibliografii: monografia bibliograficzna*, Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2005, s. 19. Bibliografią zalecającą jest np. bibliografia piśmiennictwa anglojęzycznego z zakresu translatologii: *Bibliography of Translation Studies*, ed. L. Bowker, D. Kenny, J. Pearson, Manchester: St. Jerome Publishing, 1998 [1999, 2000].

⁵ G. Radó, *Approaching the History of Translation*, „Babel” 1967, vol. 13, no. 3, s. 169–173; tenże, *Basic Principles and Organized Research of the History, Theory and History of Theory of Translation* [w:] *Der Übersetzer und seine Stellung in der Öffentlichkeit: X. Weltkongress der FIT*, ed. H. Bühler, Wien: Wilhelm Braumüller, 1985, s. 305–308.

Translationum⁶, tworzona jest pod auspicjami UNESCO i przy współpracy bibliotek narodowych od 1932 r. Kompleksowa bibliografia dorobku naukowej refleksji nad przekładem wciąż czeka na opracowanie. Jest to z pewnością zadanie dla dużego zespołu badawczego. Moją ambicją jest rzetelne opracowanie jedynie jej części, na którą składa się dorobek radzieckich i rosyjskich badaczy przekładu.

Sporządzanie spisów bibliograficznych różnych dziedzin nauki ma stosunkowo długą, utrwaloną już tradycję, jednakże – o ile mi wiadomo – dotychczas nie powstała pełna bibliografia rejestrująca dorobek przekładoznawstwa radzieckiego i rosyjskiego. Istniejące opracowania o charakterze bibliograficznym inwentaryzują jedynie część prac z zakresu przekładoznawstwa, ograniczając się zazwyczaj do wybranych pozycji, dostępnych dla autora, jak np. w przypadku wykazu opracowanego przez Lubow I. Borisową i Tatianę A. Parfienową⁷. Sporządzony przez autorki informator skupia przede wszystkim literaturę z zakresu ogólnej teorii przekładu, teorii i praktyki przekładu specjalistycznego, działalności translatorskiej oraz instrumentarium tłumacza w postaci podręczników, kompendiów i poradników wydanych w Rosji i za granicą w latach 1920–2003. Wydaje się, że pomimo swej wybiórczości jest to opracowanie na rosyjskim rynku wydawniczym najpełniejsze⁸. Bogatą tradycję ma również sporządzanie spisów i opracowań bibliograficznych rejestrujących publikacje z zakresu przekładoznawstwa czysto aplikatywnego – przekładu naukowo-technicznego⁹ oraz przekładu automatycznego (maszynowego)¹⁰.

⁶ Dostępna pod adresem: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.phpURL_ID=7810&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [dostęp 8.09.2016]; o historii bazy patrz: A. Seweryn, „Index Translationum” – międzynarodowe źródło informacji o przekładach książek, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2008, nr 1, s. 3–10.

⁷ Л.И. Борисова, Т.А. Парфенова, *Справочник по общему и специальному переводу*, Москва: НВИ-Тезаурис, 2005.

⁸ Inne zestawienia tego typu: Л.Б. Келехсаева, Б.Р. Хозиев, *Теория и практика перевода : Библиографический указатель*, Владикавказ: Изд-во Северо-Осетинского государственного ун-та им. К.Л. Хетагурова, 2003; А.И. Береза (сост.), *Переводоведение: рекомендательный указатель*, отв. ред. А.В. Зюзин, Саратов: Зональная научная библиотека Саратовского государственного университета, 2006; Е.Я. Капитан, *Информационный перевод : международная библиография (XX в. – начало XXI в.) : справочное пособие*, Белгород: [б.и.], 2008.

⁹ Patrz wydawane nakładem Ogólnozwiązkowego Centrum Przekładu Literatury i Dokumentacji Naukowo-Technicznej (ВЦП – Всесоюзный [dziś – Всероссийский] центр переводов научно-технической литературы и документации): Л.И. Чернавина, Л.И. Борисова, М.М. Бочарова (сост.), *Литература по научно-техническому переводу (1960–1977 гг.) : Библиографический указатель*, под ред. О.Д. Мешкова, ч. 1, Москва: [б.и.], 1979; Л.И. Чернавина, Л.И. Борисова, М.М. Бочарова (сост.), *Литература по научно-техническому переводу (1960–1977 гг.) : Библиографический указатель*, под ред. О.Д. Мешкова, ч. 2, Москва: [б.и.], 1979.

¹⁰ Рог. М.Р. Мелкумян, *Библиографический указатель литературы. № 941: Вопросы машинного перевода. Отечественная литература за 1956–1965 г.*, Москва: [б.и.], 1965; И.А. Мельчук, Р.Д. Равич, *Автоматический перевод. 1949–1963: критико-библиографический справочник*; под ред. Г.С. Цвейга, Э.К. Кузнецовой, Москва: [б.и.], 1967; *Русский язык*

Nie brakuje również zestawień bibliograficznych obejmujących dorobek rosyjskiej translologii opracowywanych na gruncie polskiej slawistyki, w tym i rusycystyki. Częściowo dorobek rosyjskiej translologii uwzględnia bieżąca *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego*¹¹ przygotowywana przez pracowników Instytutu Slawistyki PAN przy wsparciu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, obecnie w postaci dostępnej online bibliograficznej bazy danych iSybislaw¹². Interesujące nas pozycje rejestrowane są jednakże bardzo wybiórczo¹³, co powoduje, że owa bibliografia nie może stanowić punktu wyjścia do rzetelnej syntezy. Należałoby w tym kontekście przypomnieć także o zestawieniach bibliograficznych sporządzanych przez Jana Wawrzyńczyka, obejmujących prace z zakresu rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich relacji przekładowych¹⁴.

Potrzeba stworzenia możliwie jak najbardziej kompletnej retrospektywnej bazy bibliograficznej gromadzącej prace z dziedziny badań nad przekładem wydaje się w tym momencie dość pilna i w pełni uzasadniona.

в исследованиях по автоматическому переводу, под ред. чл.-кор. АН СССР Ф.П. Филина [w:] *Обзор работ по русскому литературному языку за 1966–1969 гг.*, Москва: [б.и.], 1973.

¹¹ Drukiem ukazały się: *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1992*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej, oprac. M. Kornacka i Z. Rudnik-Karwatowa przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa: SOW, 1995; *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1993 z uzupełnieniami za rok 1992, cz. 1–2*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej, oprac. przez zespół w składzie: M. Kornacka, Z. Rudnik-Karwatowa, I. Suchocka i H. Karpińska przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa: SOW, 1996; *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1994 z uzupełnieniami za lata 1992–1993*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej, oprac. przez zespół w składzie: H. Karpińska, M. Kornacka, Z. Mikos, Z. Rudnik-Karwatowa i V. Stamenković przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa: SOW, 1997; *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1995 z uzupełnieniami za lata 1992–1994*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej; oprac. H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa, Z. Mikos przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa: SOW, 1999; *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1996 z uzupełnieniami za lata 1992–1995*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej, oprac. H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa, M. Malinowska i Z. Mikos przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa: SOW, 2001; *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1997 z uzupełnieniami za lata 1992–1996*, pod red. Z. Rudnik-Karwatowej, oprac. H. Karpińska, Z. Rudnik-Karwatowa i Z. Mikos przy współudziale slawistów z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, Warszawa: SOW, 2003.

¹² Por. <http://www.isybislaw.ispan.waw.pl> [dostęp 8.09.2016].

¹³ Zgodnie z przyjętymi przez zespół redakcyjny założeniami w bibliografii „prace mało ważne i drobne są pomijane”, patrz: *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1992...*, s. 18.

¹⁴ Por. J. Wawrzyńczyk, *Bibliografia lingwistyki konfrontatywnej: język polski i rosyjski*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP, 1981; tenże, *Rosyjsko-polskie i polsko-rosyjskie językoznawstwo konfrontatywne: addenda bibliograficzne*, Łódź: Uniwersytet Łódzki, 1985; tenże, *Rosyjsko-polskie i polsko-rosyjskie językoznawstwo konfrontatywne: przegląd bibliograficzny 1945–1985*, Warszawa: PWN, 1987.

Prace dokumentacyjne związane z realizacją projektu zostały podzielone na trzy etapy obejmujące: 1) rejestrację efektów działalności naukowej w obszarze badań nad przekładem w postaci autoreferatów dysertacji naukowych, przedkładanych do obrony w celu uzyskania stopnia naukowego kandydata (ros. *кандидат наук*, w polskiej nomenklaturze odpowiednik stopnia doktora) lub doktora (ros. *доктор наук*, w polskiej nomenklaturze odpowiednik stopnia doktora habilitowanego); 2) rejestrację dorobku w postaci monografii jednoautorskich, podręczników i skryptów akademickich z zakresu przekładoznawstwa teoretycznego i aplikatywnego; 3) rejestrację dorobku o tematyce przekładoznawczej zgromadzonego w postaci artykułów w czasopismach naukowych, zarówno dziedzinowych, o profilu przekładoznawczym, jak i ogólnofilologicznych, językoznawczych, literaturoznawczych itd. Taka trój etapowość prac motywowana jest obszernością rejestrowanego materiału faktograficznego oraz jego heterogenicznością, co implikuje konieczność zastosowania różnych sposobów systematyzacji.

Jako efekt końcowy planowana jest kompleksowa synteza dokonana na podstawie analizy zgromadzonego materiału bibliograficznego. Poza prezentacją i próbą oceny merytorycznej dziedzictwa radziecko-rosyjskiej myśli przekładoznawczej, celem niniejszego przedsięwzięcia jest stworzenie mapy rosyjskiej nauki o przekładzie, zdefiniowanie jej instytucjonalnej struktury przez wskazanie aktywności powiązanych z nią ośrodków, instytucji naukowo-badawczych oraz uczelni wyższych, redakcji czasopism, wydawnictw itd.¹⁵ Syntezie historycznej i metodologicznej radziecko-rosyjskiej nauki o przekładzie towarzyszyła będzie zatem refleksja socjologiczna na jej temat.

Oddawany do rąk czytelników tom nie mógłby ukazać się w obecnym kształcie bez pomocy wielu życzliwych osób. Chciałabym w tym miejscu szczególnie podziękować Tatianie Prohur z Biblioteki Naukowej im. M. Maksymowicza w Kijowie oraz Jelenie Sagałowicz i Galinie Onieszko z biblioteki Instytutu Języka Rosyjskiego im. W.W. Winogradowa Rosyjskiej Akademii Nauk. Podziękowania należą się także Sonaxanım Abasovej z Biblioteki Prezydenckiej Republiki Azerbejdżanu, Nanie Chwedeliani z Parlamentarnej Biblioteki Narodowej Gruzji, Irinie Issyk z Karagandyjskiej Obwodowej Uniwersalnej Biblioteki Naukowej im. N.W. Gogola oraz wielu innym osobom, w tym autorom autoreferatów, którzy w odpowiedzi na moją prośbę udostępniili swe prace.

¹⁵ Potrzebę takich badań w obrębie językoznawstwa sygnalizuje Aleksander Kiklewicz w publikacji: *W kierunku socjologii językoznawstwa: dywersyfikacja współczesnej wiedzy lingwistycznej w świetle socjologii nauki i teorii paradygmatów*; zdaniem badacza „systemowo zaprogramowane i konsekwentnie prowadzone badania w tym kierunku [uwzględnienia instytucjonalnej struktury językoznawstwa – E.K.] powinny składać się na socjologię językoznawstwa, w innym określeniu – socjologię wiedzy lingwistycznej czy też socjologię nauk o języku” (A. Kiklewicz, *W kierunku socjologii językoznawstwa: dywersyfikacja współczesnej wiedzy lingwistycznej w świetle socjologii nauki i teorii paradygmatów*, „Biuletyn PTJ” 2015, z. 71, s. 35).